

ДИТЯЧІ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ В РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

Починаючи з 1993 р., Державна бібліотека України для дітей спільно з Київським державним інститутом культури та обласними дитячими бібліотеками проводять наукове дослідження з теми: історія вітчизняних бібліотек для дітей.

Науковий погляд на бібліотеку в історичному плані допоможе по-новому підійти до розробки сучасних аспектів діяльності бібліотек, проаналізувати тенденції їх розвитку, окреслити ситуацію, що склалася в системі бібліотечного обслуговування.

Дослідження базується на архівних матеріалах та на тих, що надходять з дитячих бібліотек (паспорти на кожну бібліотеку, повна бібліографія з їх історії, короткі історичні довідки про перші такі установи, різні публікації).

У даній статті подаємо один з періодів історії дитячих бібліотек України - роки Великої Вітчизняної війни.

Гинули люди, гинули створені ними культурні та інтелектуальні цінності, перетворювалися на попіл бібліотеки, книги. Ешелони з цінними та рідкісними виданнями відправлялися в Німеччину. Окупантами було знищено дитячі бібліотеки на Сумщині й Чернігівщині, Херсонщині й Харківщині, Вінниччині та Луганщині.

У Рівне фашисти вдерлися 28 червня 1941 р. Усі культурно-освітні заклади, в тому числі й обласну бібліотеку для дітей було закрито, а її книжковий фонд викинуто на вулицю і повністю спалено¹.

В «Акті про збитки, завдані німецько-фашистськими загарбниками Сумській дитячій бібліотеці ім. М.Островського», що була зруйнована, вказується: «Знищено майна на суму 9660, книжок - на суму 90 000, приміщення - на суму 78 600. Разом - 178 260»².

Центральна дитяча бібліотека Севастополя працювала аж до самої окупації. Бібліотекарі чим могли допомагали захисникам міста. Ще й встигали оформлювати «Відривний календар», де розповідалося про героїзм севастопольців, зробили альбом з історії свого міста. 2 червня 1942 р. після нищівного артобстрілу бібліотека запалала. За кілька днів фонд повністю згорів³.

У лютому 1943 р. з Дніпропетровська до Берліна в товарних вагонах було відправлено 15 000 томів цінних книг, значну кількість журналів, вилучених протягом кількох місяців «робочою групою Вендгагеля» з усіх бібліотек міста⁴.

Та все ж фонди деяких дитячих бібліотек удалося зберегти. Зробили це люди, які, залишившись на окупованій території, вірили в Перемогу.

Тоді, в сорок першому році, перед директором Київської обласної бібліотеки для дітей та юнацтва (нині Київська обласна бібліотека для дітей) Т.П.Гібою, завідуючим читальним залом Ф.Ф.Запеченком, бібліотекарями О.О.Зіньковою та Н.П.Льченко, які не встигли евакуюватися, не стояло питання: що робити, як жити далі. Звичайно ж, рятувати унікальний фонд бібліотеки! Адже в ній було створено єдиний в Україні музей дитячої книги, де збиралися видання українською, російською, англійською, німецькою, японською мовами, рідкісні книги початку ХІХ ст. Літературу переносили на горище, в підсобні приміщення, спеціально, щоб відвести увагу окупантів, завалювали її макулатурою, старими меблями та ще й стежили, аби її не спалили та не пограбували. Так удалося врятувати рідкісний фонд, який і досі є гордістю книгозбірні⁵.

Центральну бібліотеку для дітей ім. Т.Шевченка (Київ) у 1941 р. за розпорядженням окупаційних властей було закрито. Щоб зберегти фонд, її працівники найбільш цінні та рідкісні видання розібрали по домівках, інсценуючи розкрадання та вивезення. Через тиждень після визволення міста установа поновила роботу⁶.

В дні окупації Скадовська (Херсонська обл.) перший директор Центральної районної бібліотеки для дітей О.П.Зубова, ризикуючи життям, вдома зберігала найцінніші книги з фонду. Завдяки їй одразу після звільнення міста у приватному будинку знову почала діяти дитяча бібліотека. І нині читачі користуються книгами, врятованими Ольгою Зубовою⁷.

Завдяки щоденній копійчій праці бібліотечних працівників на визволеній українській землі відновлювали діяльність дитячі бібліотеки. В Луганську вони почали працювати вже в лютому 1943 р. З книгами було надзвичайно скрутно, і щоб стати читачем обласної дитячої бібліотеки, треба було здати у фонд дві книги⁸.

У цьому ж році поновила роботу Сосницька районна дитяча бібліотека (Чернігівська обл.): з 15 березня 1944 р. - як самостійна одиниця Сумська обласна (до цього був дитячий відділ при обласній бібліотеці ім. Н.Крупської): у травні 1944 р. відкрилася Вінницька обласна книгозбірня⁹.

У травні 1944 р. було звільнено Севастополь, а вже 15 липня центральна бібліотека знову приймала юних читачів.

Після звільнення Херсона (1944) повернулася у своє приміщення обласна дитяча бібліотека. Міськвно

виділило дещо з меблів, роздобувалися книги, чимало приносили мешканці міста, особливо діти. На початку 1945 р. фонд налічував 3455 прим. Протягом 1944 р. в бібліотеку записалося 502 читачі, а в наступному їх кількість зросла до 1757. Тоді ж стало практикуватися нестационарне обслуговування. 10 пересувок обслужило 42 375 читачів¹⁰.

Уже наприкінці 1945 р. в Україні працювало 112 дитячих бібліотек (до війни - 239). За роки війни було втрачено 50 млн. видань. Отже, першочерговою справою стало відновлення фондів. Суттєво допомогли бібліотеки інших республік. Понад чотири мільйони книг було одержано через бібколектори. Обласні бібліотеки через Держлітфонд отримували обов'язковий примірник. Приблизно 500 тис. прим. надійшло зі східних областей в західні, фонди яких постраждали найбільше. Було організовано збір книг серед населення¹¹. На вдячність і повагу заслуговують працівники ЦНБ ім. В.І.Вернадського, які і в роки війни збирали й зберегли найцінніший фонд дитячої літератури. З часом його було передано Державній бібліотеці України для дітей (більшість цих видань ввійшло до колекції рідкісних та цінних книг).

Фонди дитячих бібліотек поповнювалися також літературою воєнного періоду. І тоді були письменники, які думали про майбутнє покоління, писали для дітлахів твори, видавали їх.

Майже всі книги, видані в перші воєнні роки, присвячені тодішнім подіям. Наприкінці 1941 р. у видавництві «Детгиз» вийшли збірки «Детям о войне» (вірші С.Маршака, А.Барто, Л.Квітка для дошкільнят)

та «Советским детям» (оповідання О.Толстого, В.Василевської, Я.Кужелі, А.Гайдара). У заснованій «Детгизом» серії «Военная библиотека школьника» протягом 1941 р. вийшло три збірки під назвою «За Родину, честь и свободу. Героические эпизоды Великой Отечественной войны». В наступному році побачила світ збірка «За родную Украину» (твори М.Рильського, В.Сосюри, Л.Первомайського, О.Довженка, Ю.Яновського, П.Тичини, Л.Смілянського). У тому ж році у видавництві «ГИХЛ» вийшла книга «Гневное слово. Украинская литература в Великой Отечественной войне» (автори М.Бажан, О.Корнійчук, М.Рильський, П.Панч, А.Малишко, О.Копиленко).

Значну частину дитячої літератури періоду другої світової війни було видано в Саратові, Челябінську, Свердловську (тепер - Екатеринбург), Баку, Пензі, Тбілісі. З 1942 р. в Свердловську за участю О.Іваненко виходили дитячі альманахи «Боевые ребята», було видано її книжки «Волки» та «Почта пришла» (російською мовою).

Видаються збірки творів М.Пригари «Наші друзі» та «Яринка».

З 1942 р. починають виходити також твори Т.Шевченка, О.Пушкіна, В.Короленка, В.Біанкі, П.Бажова, В.Шекспіра, Ж.Верна, Д.Лондона та інших авторів зі скарбниці світової дитячої літератури.

Книги допомагали дітям лишатися дітьми і в лихоліття. Отож, розповісти про бібліотекарів, які рятували та зберігали фонди під час окупації і піднімали з руїн бібліотеки, ми просто зобов'язані. Хоч у такий спосіб ми зможемо їм віддячити.

¹ Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні: Збірник документів і матеріалів. - К., 1963. - С. 295. - Док. № 277.

² СОДА, фонд Державної обласної бібліотеки ім. Н.Крупської, ф. Р - 3550, оп. №1, од. зб. №2, арк.1.

³ История детских библиотек г.Севастополя // Центральна міська бібліотека для дітей м. Севастополя. - 1994. - С.1.

⁴ Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні: Збірник документів і матеріалів. - К., 1963. - С.188. - Док. №207.

⁵ Одна з перших на Україні: З історії Київської обласної бібліотеки для дітей. - К., 1994. - С.14.

⁶ Історія центральної міської бібліотеки ім. Т.Г.Шевченка для дітей. - К., 1994. - С. 2.

⁷ Коротка історична довідка про діяльність Центральної районної бібліотеки для дітей м. Скадовська // Центральна районна бібліотека для дітей м.Скадовська. - 1994. - С.1 - 2.

⁸ История Луганской областной библиотеки для детей. - Луганск, 1994. - С.1.

⁹ Історія створення Сосницької районної бібліотеки для дітей // Сосницька районна бібліотека для дітей. - 1994. - С. 1.

¹⁰ Скарбниця знань прийдешніх поколінь: До 70-річчя з часу створення Херсонської обласної бібліотеки для дітей. - Херсон, 1994. - С. 12-13.

¹¹ ЦДІА вищих органів державної влади і органів державного управління, 04762, оп.1, од. зб. 3. - С. 76 - 78.

Наталія Солонська

ВБУ: 16 КВІТНЯ 1919 Р.

Намагаючись подумки досягнути ті далекі роки, щораз дивуєшся будівничій мудрості Володимира Вернадського, який повсякчас вірив у мирний день України, в її нове життя.

Отже, грудень 1918 року. Директорія. Складна ситуація для влади. Народ потерпає від голоду, непевності. Знецінено людське життя. Україна затиснута між Антантою і більшовиками. Зростають масові безпорядки. Частина інтелігенції виїздить за рубіж.

2 лютого 1919 р. Директорія, яку не підтримала Антанта, змінює дислокацію і переїздить до Вінниці. У Києві більшовики. В Проскурові відбувається останнє засідання Директорії в повному складі.

14 лютого 1919 р. З Харкова до Києва переїздить радянський уряд. Стоять заводи. В селах реквізуються запаси продуктів, худоба. Україна охоплена протибільшовицькими повстаннями.

Реорганізується Директорія. До її складу входять С.Петлюра, представники ЗУНР, соціалістичних партій.